TÜRKİYE CUMHURİYET
MERKEZ BANKASI

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Tarihçesi ve Görevleri

“

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de Merkez Bankası temel olarak para ve kur politikalarını düzenlemek ve banknot dolaşımını sağlamaktan sorumludur.

Merkez bankaları, ülkelerin para politikalarından sorumlu kurumlardır. Diğer bankalardan farklı olan merkez bankaları, faaliyetleri ile her bir bireyin günlük hayatını yakından etkiler.

Merkez bankaları, ülkelerinin para politikalarından sorumlu kurumlardır. Faaliyetleri ile diğer bankalardan farklı olan merkez bankaları, her bir bireyin günlük hayatını yakından etkiler. Örneğin alışveriş yaparken veya para transferi gerçekleştirirken merkez bankalarına ihtiyaç duyarız. Merkez bankaları temel olarak para basarak dolaşıma sürülmesini sağlar ve fiyat istikrarını hedefler.

Günümüzde pek çok merkez bankası, fiyat istikrarını sağlamakla görevlendirilmekle birlikte kur rejiminden, döviz ve altın rezervlerinin yönetiminden, ödeme sistemlerinden, finansal sistemin ve istikrarın gözetiminden de sorumlu olabilmektedir. Bunun yanı sıra, bazı ülkelerde merkez bankaları, bankaların gözetimi ve denetiminden de sorumludur.

Merkez bankalarının uyguladıkları politikalar ve kurumsal yapıları, içinde bulundukları ülkenin siyasi ve toplumsal gelişmeleri ile ekonomi politikalarının bütününden ayrı düşünülemez. Bu nedenle, merkez bankalarının görev ve yetkileri zamanla değişmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (Merkez Bankası) kurumsal yapısı ve politikaları da zaman içinde ekonominin ve günün gereklerine bağlı olarak değişimler geçirmiştir. Bu kitapçıkta öncelikle, Merkez Bankası tarihçesi üç dönem altında incelenmektedir. Ardından, Merkez Bankasının kurumsal yapısı tanıtılmakta, günümüzde üstlendiği görev ve yetkiler anlatılmaktadır.

Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Merkez Bankası Kurma Çabaları

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar; para miktarının ayarlanması, kredi hacminin düzenlenmesi, altın ve döviz rezervlerinin yönetilmesi ile iç ve dış ödemelerin gerçekleştirilmesi gibi işlemler hazine, darphane, sarraflar, vakıflar, bedestenler ve loncalar tarafından yürütülmekteydi. Bu yapı içinde Osmanlı Devleti, "altın sikke" basmaktaydı.

Osmanlı Devleti, senyoraj hakkını ilk kez 1839 yılında kullanarak kâğıt para çıkartma yoluna gitmiştir. "Kaime-i nakdiye-i mutebere" olarak anılan ve el yapımı olan bu para, günümüzdeki anlamda bir banknot olmaktan çok, faizli bir borç senedi veya hazine senedi olarak kullanılmıştır. 1854 yılında Kırım Savaşı sırasında yurt dışından ilk kez borçlanılmış, ardından Osmanlı Hükûmeti ve Avrupa ülkeleri arasında dış borçların ödenmesi konusunda aracılık görevi üstlenecek bir devlet bankasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla 1856 yılında, merkezi Londra'da bulunan İngiliz sermayeli "Ottoman Bank (Bank-ı Osmanî)" kurulmuştur. Bankanın yetkileri küçük miktarlarda kredi vermek, Hükûmete avans sağlamak ve bazı hazine bonolarını iskonto etmekle sınırlandırılmıştır.

İlerleyen yıllarda Ottoman Bank kendini feshederek "Bank-ı Osmanî-i Şahane", bilinen ismiyle "Osmanlı Bankası", adını alarak 1863 yılında İngiliz-Fransız ortaklığı şeklinde yeniden örgütlenmiş ve bir devlet bankası niteliği kazanmıştır. Bankaya otuz yıllık bir süre için banknot basma ayrıcalığı ve tekeli verilmiştir. Banka, devletin haznedarlığını üstlenerek devlet gelirlerini tahsil etmek, Hazinenin ödemelerini yerine getirip bonolarını iskonto etmek, iç ve dış borçların faiz ve anapara ödemelerini yapmakla da görevlendirilmiştir.

"Osmanlı Bankasının sermayesinin yabancılara ait olmasının zamanla tepkilere yol açması ve İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde bu tepkilerin yoğunlaşması, ulusal bir merkez bankası kurulması fikrinin temelini oluşturmuştur.

Osmanlı Bankasının sermayesinin yabancılara ait olmasının zamanla tepkilere yol açması ve İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde bu tepkilerin yoğunlaşması ulusal bir merkez bankası kurulması fikrinin temelini oluşturmuştur. Bu doğrultuda gelişen, yerli sermayeye dayalı bir merkez bankası kurma çabaları, 11 Mart 1917 tarihinde Osmanlı İtibar-ı Millî Bankasının kurulması ile sonuçlanmıştır. Ancak bu Banka, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile ayrılması nedeniyle, Osmanlı Bankasının yerini alacak bir ulusal banka olma amacına ulaşamamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından dünyada emisyon sağlayacak merkez bankalarının oluşturulması ve ülkelerin kendi para politikalarını bağımsız olarak belirlemeleri yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır.

Aynı dönemde ülkemizde de Kurtuluş Savaşı ile kazanılan siyasi bağımsızlığı ekonomik bağımsızlıkla güçlendirmek amacıyla bir merkez bankası kurulması yönünde çalışmalara başlanmıştır. Konu ilk olarak 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde ele alınarak, "tedavül bankası" işlevi görecek "milli devlet bankası" kurulması fikri üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede, Merkez Bankasının kuruluş aşamasında diğer ülkelerin merkez bankalarından da görüş istenmiştir. 1928 yılında Hollanda Merkez Bankası İdare Meclisi Başkanı Dr. G. Vissering Türkiye'ye davet edilmiştir. Vissering hazırladığı raporda, Hükûmete bağlı olmayan ve bağımsız olarak örgütlenmiş bir merkez bankasının gerekliliğine dikkat çekmiştir. Benzer şekilde İtalyan Uzman Kont Volpi, Türk parasının istikrarının sağlanması için bir merkez bankası kurulmasının şart olduğunu belirtmiştir.

3 Ekim 1931 tarihinde faaliyetlerine başlayan Merkez Bankası, bağımsızlığının ve diğer kamu kurumlarından farklılığının bir göstergesi olarak anonim şirket olarak kurulmuştur.

Kuruluş Dönemi ve İlk Yıllar

Bir merkez bankası kurulmasına ilişkin görüşlerin tümü değerlendirildikten sonra gerekli yasal çerçevenin hazırlanması için harekete geçilmiş ve Lozan Üniversitesinden Prof. Leon Morf'un katkılarıyla bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. Yasa tasarısında Merkez Bankasının, bir "Cumhuriyet" kurumu olduğunu vurgulamak amacıyla Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilendirilmesi istenmiş; ancak Bankanın, merkezi idareden bağımsız bir kurum olduğunu vurgulayabilmek için kamu kurumlarından farklı olarak ismi "Cumhuriyet Merkez Bankası" olarak belirlenmiştir. "Türkiye Cumhuriyeti" ibaresine ve kısaltılmış şekli olan "T.C." ifadesine özellikle yer verilmemiştir.

T.C.
Resmî Gazete

PAZARTESİ SAYI: 1533

Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankası kanunu

Kanun No: 1715 Kabul tarihi: 11/6/1930

I

Bankanın teşekkülü ve gayesi

Madde 1 — Türkiyede banknot ihracı imtiyazına münhasıran haiz olmak üzere (Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankası) unvanı altında anonim şirket olarak bir banka tesis edilmiştir.

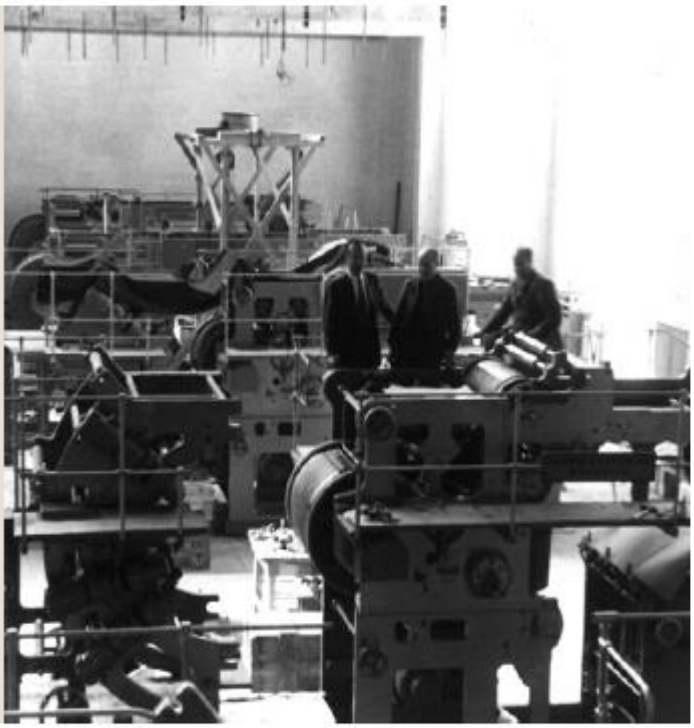
Bankanın ve banknot ihracı imtiyazının müddeti otuz senedir. Bu imtiyazın müddeti, bitmesine beş sene kalıncıya kadar temdit edilebilir.

Madde 2 — Memleketin iktisadî inkişafına yardım gayesile tesis olunan Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankasının vazifesi aşağıda gösterilmiştir:

1 - İskonto faizini tesbit ve para piyasasını ve tedavülünü tanzim etmek;

2 - Hazine muamelelerini ifa etmek;

3 - Hükümetle müştereken Türk evrakı nakdiyesinin müstakbel istikrarına matuf bütün tedbirleri ittihaz eylemek.

Uluslararası ilişkiler göz önüne alınarak bu isim Meclis İktisat Encümenindeki görüşmeler sırasında "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası" olarak değiştirilmiştir. Tasarı, Türkiye Büyük Millet Meclisinde 11 Haziran 1930 tarihinde kabul edilmiş ve "1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu" adı ile 30 Haziran 1930 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

3 Ekim 1931 tarihinde faaliyetlerine başlayan Merkez Bankası, bağımsızlığının ve diğer kamu kurumlarından farklılığının bir göstergesi olarak anonim şirket olarak kurulmuştur.

Bankanın hisseleri (A), (B), (C) ve (D) sınıflarına ayrılmıştır.

- (A) sınıfı hisse senetleri yalnızca Hazineye ait olup payının sermayenin yüzde on beşinden fazla olamayacağı hükme bağlanmıştı.
- (B) sınıfı hisse senetleri Türkiye'de faaliyette bulunan milli bankalara ayrılmıştı.
- Banka sermayesinden en çok 15.000 hisse (C) sınıfı hisse senedi olarak, milli bankalar dışında kalan diğer bankalarla imtiyazlı şirketlere tahsis edilmişti.
- (D) sınıfı hisse senetleri Türk ticaret kuruluşlarına ve Türk vatandaşı gerçek ve tüzel kişilere ayrılmıştı.

Merkez Bankasının hisse yapısı zamanla değişmiştir. Kuruluş kanununda yer alan yapı, güncel durumu yansıtmamaktadır.

Kuruluş Kanunu'na göre Merkez Bankasının temel amacı ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemektir. Banka, banknot basma yetkisine tek elden sahip duruma getirilmiştir.

Kuruluş döneminde; toplam hisselerin yüzde 15'lik kısmını oluşturan (A) sınıfı hisse grubu için Hükûmet kuruluşları altın, hisse senetleri, mücevher vb. karşılığında 2.250.000 Türk lirası tutarında hisse senedi almıştır. Ulusal bankalar, (B) sınıfı hisselere ilgi göstermişlerdir. Ziraat Bankası 3.000.000, Emlak ve Eytam Bankası 1.000.000, İş Bankası 500.000, Emniyet Sandığı 300.000, Sanayi ve Maadin Bankası 250.000 Türk lirası olmak üzere, toplamda 5.050.000 Türk lirası tutarında hisse senedi almıştır. Bu hisse sınıfı, toplam hisselerin yüzde 34'lük kısmını oluşturmuştur. Ancak hisse senedi satışı için son gün gerekli miktar eksik kalınca Ziraat, Emlak ve Eytam ile İş Bankaları şirketler birliği oluşturarak eksik 500.000 Türk lirası tamamlanmıştır. Böylelikle (B) grubu hisselerin oranı yaklaşık yüzde 37'ye çıkmıştır. (C) sınıfı hisseler için yüzde 10'luk kısmı

oluşturacak 1.500.000 Türk lirası tutarında hisse ayrılmıştır. Osmanlı Bankası 1.000.000 Türk lirası tutarında hisse almış olup geri kalan kısmı ise Banca Commerciale Italiana ve Deutsche Bank almıştır. Son olarak; (D) sınıfı hisse senetleri için halkın hisse satın alması yönünde kamuoyunda tanıtım kampanyaları yürütülmüş, özellikle devlet memurlarının banka hisselerini satın almaları desteklenmiştir.

Kuruluş Kanunu'na göre Merkez Bankasının temel amacı ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemektir. Banka, banknot basma yetkisine tek elden sahip duruma getirilmiştir.

Banka ayrıca reeskont oranlarını belirlemek, para piyasasını ve para dolaşımını düzenlemek, Hazine işlemlerini yerine getirmek ve Türk parasının değerini korumak üzere tüm önlemleri almakla yetkilendirilmiştir. Bunlara ek olarak Banka, devletin haznedarlığını da üstlenmiştir.

Bu dönemde uygulanan sabit döviz kuru rejimi altında döviz kurlarını belirleme yetkisi Hükûmete aitti. Merkez Bankasının temel politika aracı ise reeskont oranlarıydı. 1930'lu yıllar genel olarak Merkez Bankasının bağımsızlığının ön planda olduğu, enflasyonun ise düşük düzeylerde kaldığı yıllar olmuştur.

1940'lar ise İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinin hissedildiği ve kamu finansmanı için merkez bankası kaynaklarına yönelimin başladığı yıllardır. Bu dönemde Türkiye'de de Merkez Bankası, bu eğilimin etkisi altında bağımsız bir para politikası yürütmekten çok, kamu kesiminin finansman açığının kapatılmasına yönelik uygulamalarda bulunmuştur. Bu nedenle genel fiyat düzeyi, 1938-1948 yılları arasındaki dönemde üç kattan fazla artış göstermiştir.

1950'li yıllar, büyüme ve hızlı kalkınma hedeflerinin ön planda olduğu ve ekonomik büyümenin finansmanının yine Merkez Bankası kaynaklarından sağlandığı bir dönemdir.

* Aralık 2018 itibarıyla.

Günümüzde Merkez Bankası, anonim şirket statüsünü korumaktadır. Sermayesi ise 25 bin Türk lirasıdır. Merkez Bankası anonim şirket olarak kurulmuş ve örgütlenmiş olmakla birlikte, kâr etme amacı bulunmamaktadır. Bu durumun sonucu olarak, Merkez Bankasının sermayesi de diğer anonim şirketlerinkinden farklı biçimde sadece sembolik bir nitelik ve anlam taşımaktadır. Sermaye büyüklüğü, hisse değeri ve kâr payı ödemeleri sadece simgesel değerlerle sınırlı kalmaktadır.

Bu dönemde Kanun'da bazı düzenlemeler yapılarak Hazineye kısa vadeli avans sağlanmasının yolu açılmıştır.

Planlı ekonomiye geçişin yaşandığı 1960'lı yıllarda Merkez Bankası ekonomik koşullara ve sanayinin gelişimine paralel olarak genişlemeci para politikaları izleyerek kamuya kaynak sağlamaya devam etmiştir. Bu dönemde ayrıca, kambiyo kontrolüne ilişkin uygulamaların büyük çoğunluğu Merkez Bankasına devredilmiştir.

Merkez Bankasının etkinliğini artırmaya yönelik çalışmalar sonucunda 1970 yılında yeni bir kurucu kanunun kabul edilmesiyle Merkez Bankası tarihinde yeni bir dönem başlamıştır.

1970-2001 Yılları Arasında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Merkez Bankasının etkinliğini artırmaya yönelik çalışmalar 1960'lı yıllarda hız kazanmış ve 1970 yılında yeni bir kurucu kanunun kabul edilmesiyle Merkez Bankası tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu kanun ile Merkez Bankası kısmen de olsa, dönemin ekonomik alanda ve merkez bankacılığı alanında yaşanan yenilikleri yansıtan bir yapıya kavuşmuştur.

14 Ocak 1970 tarihinde kabul edilen 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu ile Bankanın yasal statüsünde, kurumsal yapısında, yetki ve görevlerinde önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Yeni düzenlemelerle Bankanın anonim şirket statüsü korunmuş, Hazinenin sahip olduğu sermaye payının yüzde 51'den az olamayacağı hükme bağlanmıştır.

Kurumsal yapısında gerçekleştirilen önemli değişikliklerden biri "Umum Müdürlük" (Genel Müdürlük) makamı yerine Başkanlık (Guvernörlük) makamı oluşturularak, dış temsil ve ilişkilerde denklik ve protokolde eşitlik sağlanmasıdır. Bu değişiklik ile Başkan unvanı alan ilk isim 1967-1971 yılları arasında bu görevi yürütmüş olan Naim Talu olmuştur.

1211 sayılı Kanun, Bankanın görevlerinin ve yetkilerinin artırılması açısından da önemli yenilikler getirmiştir. Öncelikle, Bankanın doğrudan ve dolaylı para politikası araçları üzerindeki kontrolü artırılmıştır. Diğer yandan, Hükûmetin para ve kredi tedbirlerini alırken Bankanın görüşünü alması hükmü getirilmiştir. Ayrıca, Bankaya para arzını ve likiditeyi düzenlemek amacıyla açık piyasa işlemleri yapma yetkisi verilmiştir. Bunların yanı sıra, yatırımları ve ekonomik kalkınmayı

desteklemek amacıyla, Bankaya reeskont işlemleri ile orta vadeli kredi verme olanağı sağlanmıştır. Hazineye verilecek avans miktarı, ilgili yıla ait bütçe giderlerinin yüzde 15'i oranına yükseltilmiştir.

1980'ler ise hem Türkiye ekonomisi, hem de Merkez Bankası açısından dönüm noktası olarak tanımlanabilecek gelişmelerin yaşandığı yıllardır. 24 Ocak 1980 tarihinde açıklanan kararlar ile Türkiye ekonomisinde yapısal bir dönüşüm yaşanmıştır. Fiyatların piyasa mekanizması çerçevesinde oluşması amacıyla fiyat kontrolleri kaldırılmış ve serbest dış ticaret politikasına geçilmiştir. Başlatılan finansal serbestleşme süreci ile para ve kur politikalarının Merkez Bankası tarafından serbest piyasa ekonomisi ile uyumlu bir şekilde yürütülmesi için gerekli altyapının sağlanması yönünde önemli adımlar atılmıştır. Aynı dönemde mevduat ve kredi faizlerinin piyasa koşullarında belirlenmesi de hükme bağlanmıştır. Ayrıca Türk parası yabancı paralar karşısında devalüe edilerek sabit kur rejimi terk edilmiştir.

Yine bu dönemde Merkez Bankası Kanunu'nda gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ile Banka, altın ve döviz rezervlerini etkin bir biçimde yönetmekle yetkili hale getirilmiştir. Bunun yanı sıra Bankanın temel görevlerini ekonominin temel gereklerine göre ve fiyat istikrarını sağlayacak tarzda yürüteceği hükmü Kanun'a eklenmiştir.

Merkez Bankası 1987 yılında açık piyasa işlemleri yapmaya başlamış, bu dönemde modern anlamda para ve döviz piyasalarının kurulmasında öncü rol üstlenmiştir. Bu amaçla, 22 Ekim 1987 tarihinde Banka bünyesinde Para Piyasaları ve Fon Yönetimi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1989 yılına gelindiğinde, 32 Sayılı Karar ile ekonomik birimlerin döviz ile işlem yapmalarına izin verilmiş ve Türk parası konvertibl ilan edilerek görece daha esnek bir döviz kuru rejimine geçilmiştir.

1990 yılında Banka, uygulayacağı para politikası programını kamuoyuna ilk defa duyurmuş ve bu program ile döviz kurları ve faiz oranlarındaki istikrarı bozmadan piyasanın likidite ihtiyacını karşılamayı hedeflemiştir. Ancak 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı'nın mali sektör üzerinde yarattığı baskı, siyasi istikrarsızlık, maliye politikasının yeterince sıkı olmaması ve bankacılık sektörünün kırılgan olması gibi sorunlar 1994 yılının ilk çeyreğinde bir finansal kriz yaşanmasına yol açmıştır. Yaşanan kriz ile enflasyon oranı 1994 yılında üç haneli rakamlara ulaşmıştır.

21 Nisan 1994 tarihinde Merkez Bankası Kanunu'nun Hazineye kısa vadeli avans hesabını düzenleyen maddesinde değişiklik yapılarak Hazinenin Merkez Bankası kaynaklarını kullanımına sınırlamalar getirilmiştir. 1997 yılında ise Merkez Bankası ile Hazine arasında imzalanan bir protokol ile 1998 yılından itibaren Hazinenin Merkez Bankasından kısa vadeli avans kullanmaması konusunda uzlaşılmıştır.

Merkez Bankası, 1995-1999 yılları arasında döviz kurundaki dalgalanmaları azaltmayı ve döviz piyasalarındaki spekülatif hareketleri önlemeyi amaçlayarak mali piyasalarda istikrarı sağlamaya yönelik politikalar izlemiştir. Bu dönemdeki dışsal şokların etkisiyle ekonomik durumun daha da ağırlaşması üzerine 2000 yılında döviz kuruna dayalı yeni bir ekonomik program yürürlüğe konulmuştur. Ancak ekonomik programın öngördüğü yapısal değişimin istenilen düzeyde gerçekleştirilememesi nedeniyle 2000 yılının sonlarında ekonomide bir güven kaybı başlamıştır. Güven kaybının derinleşmesi ile ortaya çıkan finansal krizin neticesinde döviz kuruna dayalı istikrar programına son verilmiştir.

2001 Yılı ve Sonrasında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

2001 yılında yaşanan ekonomik krizin ardından 22 Şubat 2001 tarihinde dalgalı kur rejimine geçilmiştir ve ekonomide bir yapısal dönüşüm süreci başlamıştır. 2001 yılı aynı zamanda, enflasyon ile mücadele için de dönüm noktasıdır.

Ülkemizde 2001 yılından önce uzun süre yüksek enflasyon yaşanmış, ancak uygulanan politikalar ve alınan önlemler enflasyonu düşürmede yeterli olamamıştır. Bunun nedenleri;

- Para politikasının temel amacının belirlenmemiş olması,
- Merkez Bankasına birbiriyle çelişen farklı görevlerin verilmiş olması,
- Merkez Bankasının Hazineye kısa vadeli avans (borç) sağlamasıydı.

Yapısal dönüşüm sürecinin başında Merkez Bankası Kanunu'nda önemli değişiklikler yapılmıştır. 25 Nisan 2001 tarihinde gerçekleştirilen değişikliklerin en önemlisi Merkez Bankasının "temel amacının fiyat istikrarını sağlamak" olduğunun Kanun'da açıkça tanımlanması olmuştur. Bununla beraber, bankaların uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisinin belirleyeceği Kanun'da ifade edilmiş ve böylelikle Bankaya pek çok gelişmiş ülkede olduğu gibi araç bağımsızlığı verilmiştir. Kanun'da ayrıca, Bankanın, fiyat istikrarını sağlama amacı ile çelişmemek kaydıyla Hükûmetin büyüme ve istihdam politikalarını destekleyeceği belirtilmiştir.

Merkez Bankası Kanunu'nda gerçekleştirilen temel değişikliklerden bir diğeri ise Merkez Bankasının Hazine ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarına avans vermesinin, kredi açmasının ve bu kuruluşların ihraç ettiği borçlanma araçlarını birincil piyasadan satın almasının yasaklanmasıdır. Böylelikle Merkez Bankasının kamunun finansman ihtiyacını karşılayacak bir kaynak olarak kullanılmasının önüne geçilmiştir. Bu değişiklik aynı zamanda enflasyonun temel nedenlerinden biri olan kamu açıklarının parasallaştırılmasının ortadan kaldırılması açısından da son derece önemlidir.

2001 yılında yapılan kanun değişikliği ile finansal istikrarı sağlamak Bankanın destekleyici amacı olarak tanımlanmıştır.

Tüm bu değişim sürecinde uygulanan para politikası stratejisinin de değiştirilmesi kararlaştırılmıştır. Temel amaç olan fiyat istikrarı doğrultusunda 2002 yılından itibaren, "enflasyon hedeflemesi rejimi" uygulamasına geçilmiştir. Merkez Bankası temel politika aracı olarak kısa vadeli faiz oranlarını kullanmaya başlamıştır. Bu dönemde enflasyonla mücadelede önemli kazanımlar elde edilmiştir.

Enflasyonla mücadeledeki kararlılığı vurgulamak, Türk parasının itibarını yükseltmek ve yüksek kupürlü paranın muhasebe ve istatistik kayıtları, bilgi işlem programları, ödeme sistemleri gibi birçok alanda neden olduğu sorunları ortadan kaldırmak amacıyla 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren Türk lirasından altı sıfır atılmış, Yeni Türk Lirası ve Yeni Kuruş'lar tedavüle çıkarılmıştır. 1 Ocak 2009 tarihinde ise paradan "yeni" ifadesi kaldırılarak Türk lirası banknot ve kuruşlar dolaşıma çıkarılmıştır.

"2001 yılında yaşanan ekonomik krizin ardından 22 Şubat 2001 tarihinde dalgalı kur rejimine geçilmiş ve ekonomide bir yapısal dönüşüm süreci başlamıştır.

2008 yılı son çeyreğinde tüm dünyayı etkisi altına alan küresel finansal kriz, hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkeler açısından birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu dönemde, gelişmiş ülke merkez bankalarının uyguladıkları parasal genişleme politikalarının, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu gelişmekte olan ülke ekonomileri üzerinde önemli yansımaları olmuştur. Risk iştahının ve kısa vadeli sermaye akımlarının oynaklığının ve finansal istikrara yönelik risklerin artması, gelişmekte olan ülkelerin merkez bankalarını alternatif politika arayışlarına yöneltmiştir. Bu arayışlar çerçevesinde Merkez Bankası uygulamakta olduğu enflasyon hedeflemesi rejimini 2010 yılının sonlarından itibaren finansal istikrarı da gözetecek şekilde gözden geçirmiş, bu çerçevede araç kümesini de çeşitlendirmiştir. Politika aracı olarak kullanmakta olduğu kısa vadeli faiz oranlarının yanı sıra, zorunlu karşılıklar, faiz koridoru, likidite yönetimi ve rezerv opsiyon mekanizması gibi birbirini tamamlayıcı farklı politika araçlarını da kullanmaya başlamıştır. Kullandığı bu farklı para politikası araçları ile fiyat istikrarından ödün vermeden finansal istikrarı da desteklemeyi amaçlamıştır.

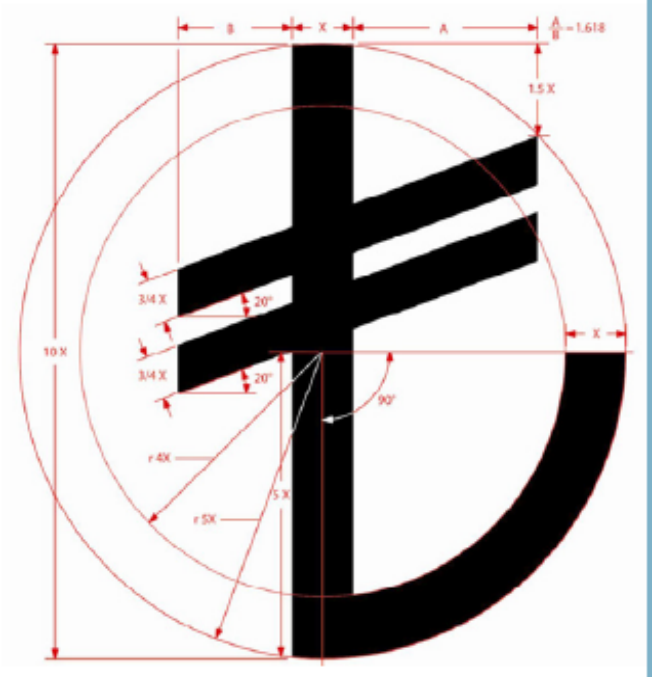
Küresel para politikalarının normalleşmeye başlamasıyla birlikte buna uyum sağlamak amacıyla 2015 yılının Ağustos ayında yeni bir yol haritası belirlenmiştir. Bu süreçte, Merkez Bankası faiz koridorunun daraltılmasına ve Merkez Bankasının bankalara sağladığı fonlamanın daha basit bir çerçeveye oturtulmasına yönelik bir politika uygulamaya başlamıştır.

Merkez Bankası fiyat istikrarı hedefi doğrultusunda dünyadaki ve ülkemizdeki gelişmeleri yakından izleyerek ekonomik istikrar ve ülke refahına katkı sağlamak amacıyla sürekli yenilenen dinamik bir yapı içinde politika uygulamalarını sürdürmektedir.

Hesap Verebilirlik ve İletişim Politikası

2001 yılında Merkez Bankası Kanunu'nda yapılan bir başka önemli değişiklik, verilen bağımsızlığın bir yansıması olarak Bankaya hesap verme sorumluluğunun getirilmesidir. Hesap verme sorumluluğu, merkez bankalarının aldıkları kararlardan, bunların sonuçlarından ve kurumsal yönetiminden topluma karşı sorumlu olması anlamına gelmektedir. Bağımsız ve hesap veren bir merkez bankası diğer kurumsal yapılanmalara göre kamuoyunda daha güvenilir olarak görülür. Güvenilir bir merkez bankası ise hedeflerine ulaşma konusunda ekonomik birimleri daha kolay ikna edebilirken, hedeften sapmalar olduğunda kamuoyunda bir tereddüt oluşmasını önleyebilmekte ve bu sayede fiyat istikrarı hedefine daha az maliyetle ulaşılabilmektedir.

Hesap verme sorumluluğunun yansımaları, Banka Kanunu'nun 42. maddesinde açıkça belirlenmiştir. Bu kapsamda, Banka, bilanço, kâr ve zarar hesaplarına yönelik bağımsız denetim kuruluşlarına denetim yaptırabilmektedir. Merkez Bankası Başkanı tarafından, Banka faaliyetleri ve para politikası hakkında her yıl Nisan ve Ekim aylarında Cumhurbaşkanına rapor sunulmaktadır. Ayrıca Banka, faaliyetlerine ilişkin olarak, yılda iki defa Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonunu bilgilendirmektedir. Buna ek olarak Banka, belirlenen hedeflere ilan edilen sürelerde ulaşılamaması ya da ulaşılamama olasılığının ortaya çıkması halinde, nedenlerini ve alınması gereken önlemleri Hükûmete yazılı olarak bildirmekte ve kamuoyuna açıklamaktadır.

Hesap verebilir olmak aynı zamanda şeffaf bir iletişim politikasını da gerektirmektedir. Bu çerçevede Banka, 2001 yılından itibaren iletişim politikasını da etkin bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Bu sayede, uygulanan politikaların kamuoyuna aktarılması bu politikaların toplum tarafından anlaşılır ve kabul edilebilir olması sağlanarak Bankanın güvenilirliğini artırmak amaçlanmıştır. Gerek Merkez Bankasının bağımsızlığı gerek uygulanmakta olan enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesinde ön plana çıkan hesap verme yükümlülüğü ve şeffaflık unsurları doğrultusunda iletişim politikası Merkez Bankası politikalarının merkezinde yer almaktadır. Bu çerçevede, Merkez Bankası çeşitli iletişim araçları yoluyla uygulanmakta olan politikaların kamuoyuna aktarılmasına ve bu politikaların toplum tarafından anlaşılır ve kabul edilebilir olmasına katkıda bulunmaya çalışmaktadır.

Merkez Bankası, kurumsal yapı olarak; İdare Merkezi, Banknot Matbaası ve Şubelerden oluşmaktadır. Bankanın İdare Merkezi Ankara'dadır. Yurt içi birimlerin yanı sıra, çeşitli ülkelerde yurt dışı temsilcilikleri bulunmaktadır.

Kurumsal Yapı

Merkez Bankası, kurumsal yapı olarak; İdare Merkezi, Banknot Matbaası ve Şubelerden oluşmaktadır. Bankanın İdare Merkezi Ankara'dadır. Yurt içi birimlerin yanı sıra, çeşitli ülkelerde yurt dışı temsilcilikleri bulunmaktadır.

Anonim şirket statüsündeki Bankanın en üst organı **Genel Kurul**'dur. Pay sahipleri defterinde yazılı bulunan hissedarlar, Bankanın Genel Kurulunu oluştururlar. Genel Kurul, her yıl hesap dönemi sonundan itibaren ilk üç ay içinde toplanır.

Başkan (Guvernör), Cumhurbaşkanı kararı ile dört yıllık bir dönem için atanır. Başkanın yükseköğrenim görmüş, maliye, iktisat ve bankacılık alanlarında bilgi ve tecrübe sahibi olması şarttır. Başkan, en yüksek yürütme amiri sıfatıyla Bankayı yönetir ve temsil eder.

Banka Meclisi, Başkan'dan ve Genel Kurul tarafından seçilen altı üyeden oluşur. Merkez Bankası Başkanı, Banka Meclisi Başkanıdır. Banka Meclisi Üyelerinin görev süresi üç yıldır. Her yıl üyelerin üçte biri yenilenir. Süreleri biten üyeler yeniden seçilebilirler.

Merkez Bankası Kanunu'na göre Banka Meclisi;

a) Para politikası stratejisi ve enflasyon hedefi doğrultusunda uygulanabilecek para politikasına ve kullanılabilecek para politikası araçlarına ilişkin kararların alınması,

b) Tedavüldeki banknotların değiştirilmesine, tedavülden kaldırılmasına ve yok edilmesine ilişkin konularda düzenleme yapılması ve karar alınması,

c) Açık piyasa işlemlerine, döviz ve efektif işlemlerine, reeskont ve avans işlemleri ile reeskont ve avans faiz oranlarına, zorunlu karşılıklara ve umumi disponibiliteye, diğer para politikası işlemleri ve araçlarına, ülke altın ve döviz rezervlerinin yönetimine ilişkin usul ve esasların tespiti ile gerekli düzenlemelerin yapılması,

d) Merkez Bankası Kanunu'nun 40. maddesinin (I) ve (III) numaralı fıkralarında düzenlenen hususlarda karar alınması,

e) Ödeme ve menkul kıymet transferi ve mutabakat sistemlerinin güvenilirlik ve etkinliklerini artıracak şartlarda kurulması konusunda karar alınması, ödeme yöntemleri ile araçlarının usul ve esaslarının belirlenmesi, takas odalarının gözetimine ilişkin düzenlemelerin yapılması,

f) Bilgi istemeye ve istatistiki bilgileri toplamaya ilişkin usul ve esasların belirlenmesi,

g) Şube açılması, muhabir temin edilmesi, temsilcilik ve büro kurulması ile Banknot Matbaasına ilişkin konularda düzenleme yapılması ve karar alınması,

h) Provizyon ve ihtiyatlara ilişkin konularda karar alınması ile kârın dağıtılmasından sonraki bakiyenin Hazineye verilmesine ilişkin usul ve esasların belirlenmesi,

i) Bankanın bütçesinin, yıllık faaliyet raporunun, bilanço, kâr ve zarar hesaplarının ve Genel Kurul gündeminin hazırlanması,

j) Sermayenin artırılmasına ve Esas Mukavelede değişiklik yapılmasına ilişkin olarak Genel Kurula öneride bulunulması,

k) Bankanın idare, teşkilat ve hizmetleri ile personeline ilişkin olarak hazırlanan düzenlemelerin onaylanması,

l) Bankanın ihtiyacı için gayrimenkul satın alınması veya iktisabı, maliki bulunduğu gayrimenkullerin gerektiğinde satılması, trampa edilmesi, bağışlanması ve sair işlemlerde bulunulması hakkında karar alınması,

m) Bankanın diğer organlarına vereceği yetkiler kapsamı dışındaki meblağlara ve kıymetlere ilişkin bağış, sulh, ibra, feragat ve terkin konularında karar verilmesi,

n) Bankanın personel kadrolarının onaylanması,

o) Merkez Bankası Kanunu'nda Para Politikası Kurulu kararına bağlı konular dışında kalan, Başkanlıkça inceleme ve onaya sunulacak sair hususlar hakkında karar alınması ve düzenleme yapılması

ile görevli ve yetkilidir.

Para Politikası Kurulu, Başkan'ın başkanlığı altında, Başkan Yardımcıları, Banka Meclisince üyeleri arasından seçilen bir üye ve Başkan'ın önerisi üzerine atanacak bir üyeden oluşur. Hazine ve Maliye Bakan Yardımcısı veya Bakanın belirleyeceği bir birim amiri toplantılara oy hakkı olmaksızın katılabilir. Başkanlık, Başkan Yardımcılığı ve Banka Meclisi üyeliği görevi sona erenlerin Para Politikası Kurulu üyeliği de sona erer.

Para Politikası Kurulu;

a) Fiyat istikrarını sağlamak amacıyla para politikası ilke ve stratejilerinin belirlenmesi,

b) Para politikası stratejisi çerçevesinde Hükûmetle birlikte enflasyon hedefinin belirlenmesi,

c) Para politikası hedefleri ve uygulamaları konusunda belirli dönemler itibarıyla raporlar hazırlayarak Hükûmetin ve belirleyeceği esaslar doğrultusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi,

d) Hükûmetle birlikte Türk lirasının iç ve dış değerini korumak için gerekli tedbirlerin alınması ve yabancı paralar ile altın karşısındaki muadeletini tespit etmeye yönelik kur rejiminin belirlenmesi

ile görevli ve yetkilidir.

Para Politikası Kurulu kararları, Başkan tarafından yürütülür ve Banka Meclisinin bilgisine sunulur.

Denetleme Kurulu, Genel Kurul tarafından seçilen dört üyeden oluşur. Denetleme Kurulu, Bankanın bütün işlem ve hesaplarını denetler.

Üyelerin görev süreleri iki yıldır.

a) Başkanlık, Denetleme Kurulunun talep edeceği bütün malumat ve vesikaları vermekle yükümlüdür.

b) Denetleme Kurulunun yönetme yetkisi olmayıp, mütalaalarını yazılı olarak Banka Meclisine bildirir ve bir kopyasını da Cumhurbaşkanlığına verir.

c) Kurul yıl sonunda muamele ve hesaplar hakkında hazırlayacağı raporu Genel Kurula arz eder.

Yönetim Komitesi, Başkan'ın başkanlığı altında dört Başkan Yardımcısından oluşur. Başkan Yardımcıları Cumhurbaşkanı kararıyla dört yıl süre ile atanırlar. Yönetim Komitesi,

a) Başkanca gerekli hallerde, Banka Meclisi kararına bağlanacak hususları önceden inceleyerek, Banka Meclisine yapılacak teklifleri hazırlamak,

b) Bankanın idare, teşkilat ve hizmetlerine ilişkin yönetmelikleri hazırlamak,

c) Yönetmeliklerle Yönetim Komitesinin kararına bırakılan hususlarda karar almak,

d) Banka işlemlerinde koordinasyonu sağlamak,

e) Atamaları Banka Meclisince yapılan personel dışında kalan memur ve hizmetlilerin tayin, aylıklarını tespit, işten çıkarma ve emeklilik gibi işlemleri yapmak

ile görevlidir.

Merkez Bankası, banknotların basımını ve dağıtımını gerçekleştirmenin yanı sıra, piyasada dolaşacak olan Türk lirası banknot miktarını da belirler.

Banknot Basımı

Para, yalnızca ekonomi için kritik öneme sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda her birimizin günlük hayatının her aşamasında önemli bir rol oynar. Yiyecek veya otobüs bileti satın almak, telefon faturası ödemek, sinemaya gitmek gibi gün içinde gerçekleştirdiğimiz birçok faaliyet para gibi kullanışlı bir ödeme aracı olmadan gerçekleştirilemezdi. Fakat paranın bir ödeme aracı olması dışında işlevleri de vardır. Para tasarruf edilebilir ve böylece bir değer biriktirme aracı olarak kullanılabilir. Para, ayrıca, ölçü birimi

olarak da kullanılır. Bu işlevleri yerine getirmek için paranın iki koşulu sağlaması gerekir: Genel kabul görmüş olması ve insanların değerini koruyacağına güven duymaları.

Günümüzde para, yalnızca cüzdanımızda taşıdığımız nakitten ibaret değildir. Banka hesaplarımızda yer alan mevduatlar da para kavramına dâhildir.

Bir ülkenin parası o ülkenin egemenlik ve bağımsızlığının sembolüdür. Türkiye'de banknot ihracı yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisine aittir. Meclis, banknot basma ve ihraç imtiyazını tek elden ve süresiz olarak Merkez Bankasına devretmiştir. Banknotlar, Merkez Bankası bünyesinde bulunan ve 1958 yılında faaliyete geçen Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü tarafından tasarlanmakta ve basılmaktadır.

Banknotların tasarımında ülkemizin ve toplumumuzun tarihsel ve kültürel mirasında önemli yer tutan mekân, figür, şahsiyet ve olaylardan yararlanılır. Merkez Bankası banknotların yüksek güvenlik özelliklerine sahip olmasına özen gösterir. Basılan banknotların dağıtımı ve gerekli görüldüğünde dolaşımda bulunan banknotların yenisi ile değişimi Bankanın yurt çapındaki şubeleri aracılığıyla yürütülmektedir. Ayrıca, vezne merkezleri ve bazı illerde Ziraat Bankası şubelerinde bulunan banknot depoları ile basılan banknotları dolaşıma sürmekte ve eski banknotları yenileri ile değiştirmektedir.

Merkez Bankası, banknotların basımını ve dağıtımını gerçekleştirmenin yanı sıra, piyasada dolaşacak olan Türk lirası banknot miktarını da belirler. Ülkemizde madeni paraların basımı ve dağıtımı ise Hazine ve Maliye Bakanlığına bağlı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir.

Günümüzde dolaşımda bulunan E9 Emisyon Grubu banknotlar altı kupürden oluşmaktadır. Banknotların ön yüzlerinde Atatürk'ün, arka yüzlerinde ise ülkemizde yetişmiş ve evrensel değer taşıyan kişilerin portreleri kullanılmıştır.

Banknotların Arka Yüzlerinde Yer Alan İsimler

5 TL: Aydın Sayılı, Türkiye'de bilim tarihçiliğinin yerleşmesini sağlamış bilim insanı.

10 TL: Cahit Arf, Türk matematikçi ve bilim insanı.

20 TL: Mimar Kemaleddin, 20. yüzyılın başlarındaki çalışmalarıyla tanınan ve Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın önde gelen isimlerinden olan Türk mimar.

50 TL: Fatma Aliye, Türk edebiyatının ilk kadın romancısı ve ilk kadın felsefeci.

100 TL: Itri (Buhurizade Mustafa Efendi), klasik Türk müziğinin kurucusu.

200 TL: Yunus Emre, Anadolu'da tasavvuf akımının ve şiir dilinde Türkçe'nin kullanılmasının öncülerinden, ozan.

Para Politikası ve Fiyat İstikrarı

Merkez Bankası, ülkemizde para politikasının uygulanmasından sorumlu kurumdur. Merkez Bankasının temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Diğer bir ifadeyle, ülkemizde para politikası uygulamalarının temel hedefi fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Merkez Bankasının temel politika aracı ise kısa vadeli faiz oranlarıdır. Kısa vadeli faiz oranı, Merkez Bankasının bankalar ve aracı kurumlar ile işlemlerinde kullandığı faiz oranını ifade etmektedir.

Fiyat istikrarı, bir ekonomide enflasyonun dikkate alınmayacak ölçüde düşük olduğu ve bu durumun sürdürülebildiği bir durumu ifade eder. Enflasyon, bir ekonomideki mal ve hizmet fiyatlarının genelinde gözlenen artıştır. Enflasyon ortamında, belli bir miktar para ile alınabilecek mal ve hizmet miktarı zamanla azalmakta ve dolayısıyla paranın değeri ve satın alma gücü düşmektedir. Bu durum, para birimine olan güvenin azalmasına, yatırımların vadesinin kısalmasına, yatırımların verimli olmayan yabancı para ve gayrimenkul gibi alanlara yönelmesine neden olur. Yüksek enflasyon, ekonomik birimlerin yatırım, tüketim ve tasarruf kararlarını sağlıklı alamamalarına yol açar.

Yüksek enflasyon gelir dağılımını da bozmaktadır. Yüksek enflasyonlu bir ortamda tasarruf edebilme imkânı olan kesimler yüksek reel faizlerden yararlanarak servetlerini daha da artırırken, toplumun gelir düzeyi düşük kesimleri bu imkâna sahip olmadığından gelir dağılımı giderek bozulur. Gelir dağılımındaki adaletsizlik toplumsal birlik ve bütünleşmeye zarar vererek huzur ve istikrarı bozar.

Ekonomi politikalarının temel amacı bireylerin ekonomik refahının artırılmasıdır. Fiyat istikrarının sağlandığı bir ortamda, tüm ekonomik birimler tüketim, yatırım, tasarruf kararlarını daha sağlıklı şekilde alabilir. Böylece sürdürülebilir büyüme ve istihdam artışı sağlanır, ekonomik istikrar ve toplumsal refah artar. Bu nedenle Merkez Bankasının ekonomik refah için verebileceği en büyük katkı fiyat istikrarını sağlamaktır.

Merkez Bankası temel amacı olan fiyat istikrarını sağlamak için araç olarak Para Politikası Kurulunda belirlenen kısa vadeli faiz oranlarını kullanır. Para Politikası Kurulu faiz kararlarını almak üzere önceden açıklanan bir takvim çerçevesinde yılda sekiz kez toplanmaktadır. Faiz oranlarına ilişkin karar alınırken orta vadeli bir bakış açısı ile enflasyonun gelecekte izleyeceği seyrin enflasyon hedefi ile uyumu gözetilmektedir. Alınan faiz kararı, gerekçesiyle birlikte toplantı sonrasında aynı gün Türkçe ve İngilizce olarak birer basın duyurusu ile açıklanmakta ve internet sitesinde yayımlanmaktadır. Ayrıca şeffaflık ilkesi doğrultusunda Para Politikası Kurulunun değerlendirmelerini ve enflasyonun görünümüne yönelik duruşunu özetleyen Para Politikası Kurulu Toplantı Özeti, toplantı tarihinden beş gün sonra kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, yılda dört kere enflasyonun genel görünümünü, riskleri ve Bankanın enflasyon tahminlerini içeren Enflasyon Raporu, basın toplantıları aracılığıyla kamuoyuna duyurulmaktadır.

Faiz Kararları Ekonomiyi Nasıl Etkiler? (Parasal Aktarım Mekanizması)

Merkez Bankası, temel amacı olan fiyat istikrarına ulaşmak için ekonomideki arz ve talep düzeyini etkilemeye çalışır. Arz ve talep koşullarını etkilemek için ise kısa vadeli faiz oranlarını temel araç olarak kullanır. Kısa vadeli faiz oranlarının ekonomik faaliyeti ve fiyatlar genel seviyesini etkileme sürecine parasal aktarım mekanizması denir.

Merkez Bankasının ticari bankalarla işlemlerinde kullandığı kısa vadeli faiz oranlarında değişikliğe gitmesi bankaların borç verme maliyetlerini etkiler. Örneğin, faiz oranlarında yaptığı bir indirim bankaların kişilere borç verirken uyguladıkları faiz oranının düşmesine neden olacağı için borçlanmayı kolaylaştırır. Daha az maliyetle borç alan kişiler daha çok harcama ve yatırım yapmaya istekli olur ve böylelikle mal ve hizmetlere olan talep artar. Öte yandan Merkez Bankasının faiz oranlarında gerçekleştirdiği artış borçlanma maliyetini artırmaktadır. Bu durum tüketiciler için tasarruflar üzerinden kazanılacak

faiz gelirini artıracağından harcama yapmak yerine tasarrufta bulunmayı daha çekici hale getirir. Yatırım yapmayı planlayanlar açısından ise yatırım yapmayı daha maliyetli hale getirir. Bunun sonucunda kişilerin harcama ve yatırım yapma isteği azalır, mal ve hizmetlere olan talep azalmış olur. Buna parasal aktarım mekanizmasının **faiz kanalı** denir.

Ayrıca Merkez Bankasının faiz oranlarında yaptığı değişiklikler **varlık fiyatları**nı etkiler. Hisse senedi ya da tahvil gibi finansal varlıkların fiyatları faiz oranları ile doğrudan ilişkilidir. Faiz oranlarındaki bir artış hisse senetlerinin ve tahvillerin fiyatlarını düşürür. Dolayısıyla, değeri düşen bu varlıklara sahip olan kişilerin toplam serveti azalmış olur. Bu durum kişilerin tüketim yapmalarına engel olarak mal ve hizmetlere olan talebi azaltır.

Merkez Bankasının faiz oranlarında yaptığı değişiklikler **döviz kuru kanalı**yla da arz ve talep koşullarını etkileyebilir. Faizler arttığında Türk lirası cinsinden hisse senedi ve tahvil gibi varlıkların getirisi artar. Getirisi artan bu varlıkları satın almak isteyenler Türk lirasına daha çok ihtiyaç duyarlar. Türk lirasına talebin artması sonucunda para değer kazanır. Bu durumda yurt içi mal ve hizmetlerin fiyatları, diğer ülkelerinkine kıyasla daha yüksek hale gelir. Yüksek fiyatlar da mal ve hizmetlere olan talebin azalmasına neden olur.

Merkez Bankasının aldığı kararlar **beklentiler** yoluyla da ekonomideki arz ve talep koşullarına etki eder. Çünkü beklentiler fiyat ve ücretlerin belirlenmesinde önemli bir rol oynar. Örneğin, kişilerin ilerideki dönemler için enflasyon beklentisi yüksek ise daha yüksek ücret talep ederler, yüksek ücretler üretim maliyetlerini artırır ve bu da fiyatlarda artışa yol açar. Yani enflasyon beklentisi, enflasyonu beraberinde getirir. Bu durumu engellemek için merkez bankaları para politikasına duyulan güveni artırmaya yönelik önlemler alırlar. Beklentilerin Merkez Bankası öngörülerine uyumlu seyretmesi fiyat istikrarı amacına ulaşılmasını kolaylaştırır. Uzun vadeli faiz oranları, kısa vadeli faiz oranlarının gelecekteki seyrine ilişkin beklentilerden etkilenmektedir. Bu nedenle, politika faiz oranlarına ilişkin beklentiler, orta ve uzun vadeli faizler üzerinde de etkili olmaktadır.

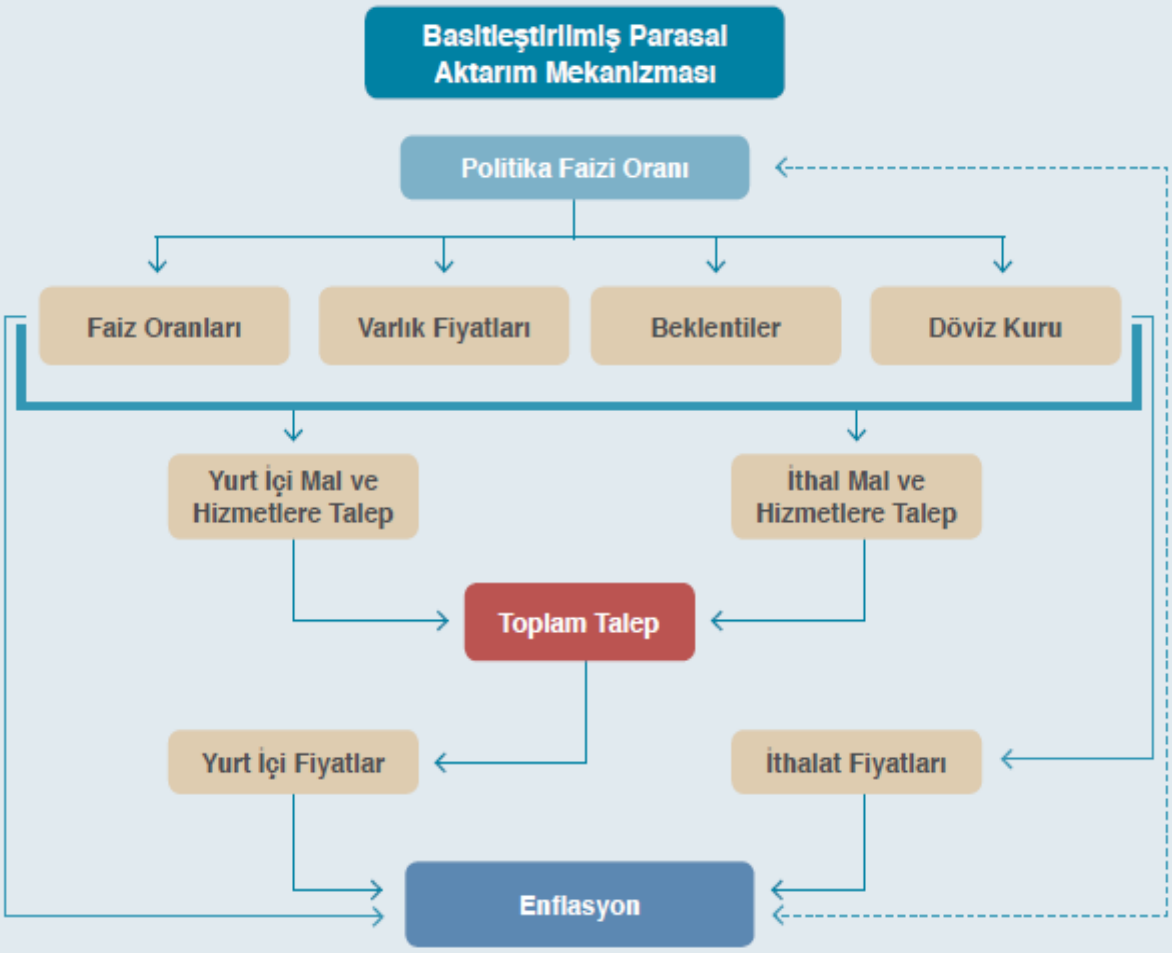

Merkez Bankasının aldığı kararlar beklentiler yoluyla da ekonomideki arz ve talep koşullarına etki eder; çünkü beklentiler fiyat ve ücretlerin belirlenmesinde önemli bir rol oynar.

Faiz oranlarında yapılan değişikliğe ekonominin uyum sağlaması zaman alır. Aktarım mekanizmasındaki kanallardan bazıları etkisini diğerlerinden daha çabuk gösterebilir. Etkiler, politika değişikliklerinin sözleşmelere ne kadar zamanda yansıyacağı, bireylerin tüketim alışkanlıklarını ne kadar zamanda değiştirecekleri gibi unsurlara bağlıdır.

Ayrıca, geçmişteki enflasyon oranına bakarak karar alma alışkanlıkları olan bir ekonomide politika değişikliklerinin etkileri daha zayıf olmaktadır.

Merkez Bankasının Hükûmetle birlikte belirlediği orta vadeli enflasyon hedefi yüzde 5'tir. Bankanın temel iletişim araçlarından biri Enflasyon Raporu'dur. Yılda dört kez yayımlanan Rapor'da genel makroekonomik gelişmeler, enflasyonun orta vadeli eğilimine ışık tutacak şekilde değerlendirilir. Ayrıca Merkez Bankasının enflasyon tahminleri ve bu tahminlere esas olan varsayımları bu Rapor aracılığı ile paylaşılır.

Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Fiyat İstikrarı İlişkisi

Fiyat istikrarının sağlanmasında en önemli koşullardan biri merkez bankası bağımsızlığıdır. Merkez bankası bağımsızlığı, temel amacı fiyat istikrarını sağlamak olan merkez bankalarının bu amaca yönelik politikalara ve kullanılacak araçlara ilişkin kararlarını kendilerinin serbestçe almasıdır. Fiyat istikrarı uzun vadeli, istikrarlı ve kararlı politika uygulamaları sonucu elde edilebilmektedir. Bağımsızlık, merkez bankalarına kısa vadeli ve geçici amaçlar uğruna fiyat istikrarını bozabilecek politikalar uygulamamaları ve gerekli uyarıları yapabilmeleri için uygun bir ortam yaratmaktadır.

Merkez Bankasının temel amacının belirlenmediği ve bağımsız olmadığı durumlarda, para politikaları fiyat istikrarından farklı hedefler için kullanılabilir ama bu durum genellikle yüksek enflasyonla sonuçlanır. Bu nedenle pek çok ülkede merkez bankası fiyat istikrarını sağlamakla görevlendirilmiştir ve bunun için merkez bankalarına araç bağımsızlığı verilmiştir.

Öte yandan, bir merkez bankasının bağımsız olması o merkez bankasının politikalarını uygularken sonsuz bir özgürlüğü olduğu anlamına gelmez. Merkez bankaları hesap vermekle sorumludur ve işlemleri, hedefleri ve uygulamaları hakkında şeffaf bir şekilde hükûmeti, parlamentoyu ve kamuoyunu bilgilendirir.

Finansal İstikrar

Finansal sistemin sağlıklı çalışmasının sağlanması ve sürdürülmesi de modern merkez bankalarının görevleri arasında yer alır.

Finansal sistem tasarruf sahipleri (fon arz edenler), yatırımcılar (fon talep edenler), finansal araçlar, finansal aracılar ile hukuki ve idari düzenden oluşur. Finansal sistemin temel işlevi, fonların tasarruf sahiplerinden fona ihtiyacı olan kişi, şirket veya hükûmetlere transferini sağlamaktır.

Finansal sistem etkin çalıştığında, tasarruf sahipleri fonlarını en iyi şekilde değerlendirir; fona ihtiyacı olan yatırımcılar kolaylıkla fon bulur. Finansal sistemde, tasarrufların yatırıma dönüşme sürecinin herhangi bir engel ve kesinti olmadan devam etmesi ve sistemin olası şoklara karşı dayanıklılığı finansal istikrar olarak tanımlanır. Finansal sistemin istikrarlı olduğu bir ortamda, parasal aktarım mekanizması sağlıklı çalışır, bu da merkez bankaları tarafından alınan kararların daha etkili olmasını sağlar. Ayrıca fonların etkin kullanımı yatırımları artırır, ekonomik büyümeye katkıda bulunur. Bu nedenle finansal sistemin etkin çalışması, ekonomik refah ve istikrar açısından büyük önem taşır.

Aksi durumda, yani finansal sistemde aksaklıklar meydana gelmesi halinde ise, ekonomik büyüme zarar görebilir, işsizlik artabilir, para politikasını uygulamak güçleşebilir ve fiyat istikrarı tehlikeye girebilir.

Bu nedenle Merkez Bankası, finansal sistemde istikrarı sağlamak ve para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almakla görevlendirilmiştir. Sistemde Merkez Bankasının yanı sıra Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Hazine ve Maliye Bakanlığı ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu düzenleyici ve denetleyici rol üstlenmektedir. Merkez Bankası, gözetim ve denetimden sorumlu diğer kurumlarla koordinasyon halinde makro finansal riskleri kontrol altında tutmayı amaçlar. Merkez Bankası ayrıca, son kredi verme mercii olması nedeniyle gerekli durumlarda bankalara likidite desteği sağlamaktadır. Ayrıca, ödeme sistemlerinin kurulması ve işletilmesi ile ilgili sorumluluğu çerçevesinde de finansal sistemde aktif rol üstlenmektedir.

Merkez Bankası, bu konudaki görüş ve analizlerini yılda iki kez yayımladığı Finansal İstikrar Raporu yoluyla kamuoyu ile paylaşmaktadır.

Ödeme Sistemleri

Ödeme sistemi; üç veya daha fazla katılımcı arasındaki transfer emirlerinden kaynaklanan fon aktarımlarının gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla yapılan takas (değiş-tokuş) ve mutabakat (kesinleştirme) işlemleri için gerekli altyapıyı sunan ve ortak kuralları olan yapıdır.

Ödeme sistemlerinin etkin ve güvenli çalışması, merkez bankalarının para politikası uygulamalarının etkinliği, finansal istikrar, ekonominin gelişimi ve ayrıca bu alanda faaliyet gösteren kuruluşlar ve bireyler açısından önem taşır.

Ödeme sistemlerinin kullanımının yaygınlaşması ve bu sistemlerden kaynaklanan olası risklerin finansal istikrarı olumsuz etkileyebilecek olması sebebiyle merkez bankalarının ödeme sistemlerindeki rolü önem kazanmıştır. Bu doğrultuda Merkez Bankası kendisine Kanunu ile verilen görevler çerçevesinde ödeme sistemlerinin sorunsuz işleyebilmesi için gerekli yasal ve teknik düzenlemeleri yapar.

Merkez Bankası, para ve menkul kıymetlerin güvenli ve hızlı bir şekilde transfer edilebilmesi için ödeme ve menkul kıymet transferi ve mutabakat sistemleri kurmak, kurulmuş ve kurulacak sistemlerin kesintisiz işlemesini ve denetimini sağlayacak düzenlemeleri yapmakla

görevlidir. Merkez Bankası bünyesinde faaliyet gösteren ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemleri Elektronik Fon Transferi (EFT) Sistemi ile Elektronik Menkul Kıymet Transferi (EMKT) Sistemi'dir.

EFT Sistemi Türk lirası üzerinden yapılan ödeme işlemlerinin bankalar arasında elektronik ortamda gerçek zamanlı olarak gerçekleştirilmesini ve gerçek zamanlı mutabakatını sağlayan bir sistemdir. EMKT Sistemi ise; menkul kıymetlerin bankalar arasında aktarımının ve mutabakatının, elektronik ortamda gerçek zamanlı ve kaydi olarak yapılmasını sağlar.

Merkez Bankası, bu sistemlerin hem sahibi hem de işletim sorumlusudur.

Döviz Kuru Politikası

Bir ülke parasının diğer bir ülke parası cinsinden fiyatına döviz kuru denir. Türkiye'de uygulanacak döviz kuru rejimini Hükûmet ile birlikte belirlemek Merkez Bankasının temel görevlerindendir. Ülkemizde 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonucunda, Hükûmet ve Merkez Bankası tarafından alınan kararla 22 Şubat 2001 tarihinden itibaren dalgalı kur rejimi uygulanmaya başlanmıştır.

Dalgalı kur rejiminde döviz kurlarının seviyesi piyasadaki yabancı para arz ve talebi tarafından belirlenir ve Türk lirası yabancı paralar karşısında serbest olarak değer kazanır veya kaybeder. Bu rejim altında döviz kuru bir politika aracı olarak kullanılmaz ve Merkez Bankasının kur seviyesine ilişkin herhangi bir taahhüdü yoktur.

Döviz arz ve talebini belirleyen asıl unsurlar; iktisadi temeller, uygulanan para ve maliye politikaları, uluslararası gelişmeler ve beklentilerdir. Merkez Bankası bir kur hedefi bulunmamasına rağmen, döviz kurundaki ani hareketliliklerin ve iktisadi temellerden belirgin şekilde kopmaların fiyat istikrarına ve finansal istikrara tehdit oluşturabileceği durumlarda, döviz arz ve talebini etkileyen bu unsurlardan bazılarına yapacağı müdahalelerle döviz kurunu değiştirmeye yönelik etki yaratabilir. Bunun yanında Merkez Bankası, döviz piyasasında yapacağı işlemlerle döviz kuruna doğrudan müdahalelerde de bulunabilir. Merkez Bankasının döviz piyasasında yaptığı işlemler şunlardır:

Döviz İhaleleri ve Doğrudan Döviz Müdahaleleri:

Merkez Bankası tarafından gerekli olan durumlarda döviz piyasasında ihale veya müdahale yöntemiyle Türk lirası karşılığında yapılan döviz alım/satım işlemleridir.

Türk Lirası Depoları Karşılığı Döviz Depoları İhaleleri:

Türk lirası depoları karşılığı döviz depoları piyasası, uygulanmakta olan para ve kur politikası çerçevesinde Türk lirası ve döviz likiditesi yönetimindeki esnekliğin ve araç çeşitliliğinin artırılması amacıyla kullanılmaktadır.

Döviz Depo İşlemleri:

Döviz depo işlemleri geçici bir süre için döviz likiditesi ihtiyacı olan bankalar ile döviz likiditesi fazlasına sahip bankalar arasında Merkez Bankası garantörlüğünde belirli bir faiz ve vadeyle yapılan işlemlerdir. Döviz likiditesine ihtiyaç duyan bankalar Merkez Bankası tarafından belirlenen faiz oranından da işlem yapma imkânına sahiptirler. Bu çerçevede, Merkez Bankası euro ve ABD doları olmak üzere piyasa üyesi bankalara limitleri dâhilinde fon sağlamaktadır.

Döviz Karşılığı Efektif İşlemleri:

Piyasa üyesi bankalar kendilerine tanınmış limitler dâhilinde Merkez Bankası ile döviz karşılığı efektif alım/satım işlemi yapabilmektedirler.

TL Uzlaşmalı Vadeli Döviz Satım İhaleleri:

Merkez Bankası tarafından 1, 3 ve 6 ay vadeli olarak düzenlenen vade sonunda tarafların anaparaları el değiştirmediği ve TL cinsinden nakdi uzlaşma esasına dayanan bir türev üründür.

Rezerv Yönetimi

Uluslararası rezervler, merkez bankaları tarafından kontrol edilen, her an kullanıma hazır, diğer para birimlerine çevrilebilme (konvertibilite) özelliği bulunan ve uluslararası ödeme aracı olarak kabul gören varlıklardır.

Ülkemizin altın ve döviz rezervlerini saklamak ve yönetmekle görevli olan kurum Merkez Bankasıdır.

Merkez Bankası;

- Para ve kur politikalarına olan güveni sağlamak ve bu politikaları desteklemek,
- Hazinenin yabancı para iç ve dış borç ödemelerini gerçekleştirmek için gerekli döviz likiditesini bulundurmak,
- İç ve dış şoklara karşı kırılganlığı azaltmak,
- Uluslararası piyasalarda ülke ekonomisine duyulan güveni artırmak

için rezerv tutar.

Merkez Bankası rezervlerin yönetiminde ülke menfaatlerine öncelik verir. Bu amaçla uluslararası rezervler, anaparanın korunması ve gerekli likiditenin sağlanması esasları gözetilerek en düşük riske sahip yatırım araçlarında değerlendirilir. Merkez Bankası, rezerv yönetimi sırasında karşılaşılabilecek risklerin belirlenmesi, değerlendirilmesi ve kabul edilebilir sınırlar içinde tutulabilmesi için etkin bir risk yönetim stratejisi uygular ve sahip olduğu rezervlerin seviyesini düzenli olarak İnternet sitesinde yayımlar.

Terimler Sözlüğü

Açık Piyasa İşlemleri

Merkez Bankasının para politikasının hedefleri çerçevesinde, para arzının ve ekonominin likiditesinin etkin bir şekilde düzenlenmesi amacıyla, Türk lirası karşılığında; menkul kıymetlerin kesin alım satımı, geri alım vaadi ile satımı (repo), geri satım vaadi ile alımı (ters repo) işlemleri ile Türk lirası depo alınması ve verilmesi işlemleridir. Merkez bankaları açık piyasa işlemleri ile kısa vadeli faiz oranlarının politika faiz(ler)i etrafında oluşmasını sağlamakta ve finansal piyasalardaki likiditeyi düzenlemektedir.

Devalüasyon

Sabit kur rejiminde, ulusal paranın yabancı paralar karşısındaki değerinin azalmasını ifade eder.

Enflasyon Hedeflemesi

Merkez bankalarının genellikle hükûmetlerle birlikte, para politikası amacı olarak belirli bir enflasyon rakamını hedeflemeleridir. Bu tür bir uygulamada, hedeflenen enflasyonun, beklentileri etkileyebildiği ölçüde, nominal çıpa görevini üstlenmesi öngörülür. Diğer politikalardan farkı, enflasyon hedefinin net bir şekilde kamuoyuna duyurulması ve bu konu ile ilgili doğrudan sorumluluk alınmasıdır. Uygulamada, uygulayıcı kurum olarak merkez bankaları amaca yönelik bir araç bağımsızlığına kavuşmaktadırlar. Diğer bir deyişle, merkez bankaları, kur ve faiz politikalarını enflasyonu kontrol altına almak amacı ile istedikleri biçimde kullanabilmektedirler. Bu tür uygulamalar, bir ekonomideki tüm büyüklüklerin nominal çıpa özelliğini kaybetmesi sonucu bir zorunluluk olarak da ortaya çıkabilmektedir. Bu tür bir politikanın başarısı için, güçlü ve sağlıklı bir mali yapı, enflasyon ile para politikası araçları arasında gözlenebilir ve istikrarlı bir ilişki, güvenilirlik, bağımsızlık, hesap verebilirlik ve şeffaflık gibi unsurlar ön koşul olarak sayılmaktadır.

İskonto

Ticari senetlerin vadesinden önce satın alınıp, belirli indirimlerle paraya çevrilmesini sağlayan bir kredi işlemini ifade etmektedir.

Konvertibilite

Bir ülke parasının, döviz piyasalarında başka bir ülke parası ile serbestçe değiştirilebilmesi ve uluslararası ticari işlemlerde değişim aracı olarak kullanılabilmesidir.

Parasal Genişleme

Merkez bankalarının ticari bankalar veya diğer özel kurumlardan finansal varlık satın almak yoluyla para arzını artırması anlamına gelen, geleneksel olmayan bir para politikası yaklaşımıdır. Küresel finansal kriz sonrasında ABD Merkez Bankası başta olmak üzere İngiltere, Avrupa ve Japonya Merkez Bankaları finansal sektörü desteklemek, özel tüketim harcamalarını artırmak ve enflasyonun hedefin altına düşmesini engellemek için farklı büyüklüklerde nicel genişleme politikaları uygulamışlardır.

Reeskont

İskonto edilmiş, diğer bir deyişle bir bedel karşılığı (iskonto) el değiştirmiş olan kıymetlerin yeniden bir bedel karşılığı (reiskonto) el değiştirmesini ifade eder. Merkez bankalarının, şartlarını kendileri belirlemek şartı ile çeşitli senetleri iskontoya tabi tutarak (reiskonto), reeskont penceresi adı altında para politikası uygulamalarında kullandıkları bir araçtır.

Senyoraj

Para basma yetkisini elinde tutan kurumun, bu yetkisi dolayısıyla para basarak elde ettiği reel gelirdir. Para stokundaki değişimin fiyatlar genel seviyesine oranı ile ifade edilir. Enflasyonun sadece para miktarındaki artışından kaynaklanması durumunda, senyoraj ve enflasyon vergisi birbirine eşit olur.

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

Adres

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
İdare Merkezi
Hacı Bayram Mahallesi
İstiklal Caddesi No: 10
06050 Ulus Altındağ / Ankara

Telefon: (312) 507 50 00
Faks: (312) 507 56 40
Genel Ağ: www.tcmb.gov.tr

ISBN (basılı): 978-605-4911-79-0
ISBN (elektronik): 978-605-4911-80-6

Merkez_Bankasi

TurkiyeCumhuriyetMerkezBankasi

TCMerkezBankasi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

herkesicinekonomi

Birinci Baskı: Mayıs 2018
İkinci Baskı: Şubat 2019